

2.3. NASELJA

Kartogrami:

2.3.- 01	Razmještaj naselja
2.3.- 02-06	Razmještaj naselja po veličinskim skupovima
2.3.- 07	Vrijeme maksimalnog broja stanovnika
2.3.- 08	Tipovi kretanja stanovništva
2.3.- 09	Urbana preobrazba naselja
2.3.- 10	Razvojna osjetljivost
2.3.- 11	Važnija središta rada
2.3.- 12	Sustav središnjih naselja-polazna sistematizacija

2.3.1 Uvod

Naselja su najupečatljiviji elementi kulturnog pejzaža. Odražavaju karakteristike minulog razdoblja, a istovremeno su nositelji funkcionalne organizacije i žarišta preobrazbe prostora. Svaki grad ima žarišnu (čvornu) ulogu prema svom okruženju na koje djeluje gospodarskim i urbanotvornim funkcijama, kao što i brojni činitelji njegovog gravitacijskog područja utječu na njega.

Prema danas opće prihvaćenim shvaćanjima, suvremeno tehnološko društvo može se razvijati samo kao urbano društvo. Problem dakle nije urbanizacijski proces kao takav, već neki njegovi oblici i alternative: prevelika i naravnomjerna koncentracija stanovništva, neprimjeren sustav središnjih naselja, nesposobnost manjih naselja da samostalno stvore okolicu za ugodan život (što će u budućnosti biti jedan od ključnih kriterija za izbor mjesta stanovanja),...

Za potrebe prostornog uređenja Bjelovarsko-bilogorske županije analizirane su prošle i sadašnje strukture naseljenosti, te tendencije njihovih promjena, a zbog karaktera prostora posebna pozornost je usmjerena na ruralna i prelazna naselja i proces urbanizacije.

Strategijom i Programom prostornog uređenja Republike Hrvatske kao jedan od primarnih zadataka prostornog planiranja određeno je ostvarivanje policentričnog razvitka države uz integraciju urbane i ruralne ekonomije, a kao jedan od najvećih problema pražnjenje seoskih područja i nagomilavanje prevelikog broja ljudi u nekoliko gradova. Prostorni razvoj mora se vratiti koncepciji gradova (mješovitih naselja) s malim udaljenostima, gdje su sve čovjeku bitne sastavnice života (stanovanje, rad, društveni život, odmor) grupirane zajedno u bližoj okolini.

2.3.2. Povijesni razvoj naselja i mreže naselja

Mreža naselja Bjelovarsko-bilogorske županije formirala se u sasvim drukčijim društvenim, gospodarskim i povijesnim uvjetima od današnjih, te se kroz vrijeme više-manje stihijski transformirala, uz određeni kontinuitet koji treba shvatiti prvenstveno kao trajanje lokacije.

Na raspored naselja (posebno seoskih) i organizaciju kraja možda značajnije nego u drugim dijelovima države utjecale su:

- topografske pogodnosti i neposredni reljefno-klimatski činioci;
- relativno velike šumske poplavno-močvarne površine,
- regionalna izdvojenost pojedinih dijelova,
- društveno-povjesne okolnosti;
- višestoljetna granična funkcija poilovlja,
- intervencije vlasti i uprave;
- vojna krajina.

Današnji sustav središnjih naselja oblikovan je tokom mlađe kolonizacije (druga polovica 18. i gotovo cijelo 19. stoljeće), kada se izgradnjom cesta i novih naselja osvajaju do tada malo privlačne i izolacijske šumsko-poplavne nizine Ilove, Česme i Pakre, a konačno je definiran procesom urbane tranzicije (koji se, iako polakše, odvija i danas).

Smanjivanje broja stanovnika u pretežno agrarnim krajevima, uz istovremeni porast u gradovima i naseljima bližim gradovima i značajnijim prometnicama karakterističan za cijelu državu, započeo je oko 1910. godine.

Proces je bio naročito intenzivan između 1948. i 1971. godine zbog ubrzane industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije, a u ovom području posebno izražen obzirom na dotadašnji izrazito ruralni karakter.

Nakon toga (pa sve do danas) ubrzano smanjivanje broja stanovnika u pretežno agrarnim krajevima (veći dio Županije) međutim nije više samo posljedica emigracije, već velikim dijelom i negativnog prirodnog prirasta, koji je opet indirektno posljedica dugogodišnje emigracije fertilnog stanovništva (većim dijelom i izvan Županije) i starenja populacije (u nekim naseljima dobni koeficijent je veći od 2,0), te činjenice da je ovo područje od ranije poznato po malom broju rođene djece u obitelji (za razliku od drugih pretežito ruralnih i agrarnih područja), a što je tokom sedamdesetih i osamdesetih kulminiralo.

Analizirajući vremena postizanja maksimalnog broja stanovnika naselja možemo uočiti da je:

- 21% naselja maksimalni broj stanovnika imalo zaključno sa 1910. godinom,
- 34% naselja maksimalni broj stanovnika imalo između 1911 i 1931. godine,
- 31% naselja maksimalni broj stanovnika imalo između 1932 i 1953. godine,
- samo 7% naselja (uglavnom prigradskih naselja i većih lokalnih središta) maksimalni broj stanovnika imalo između 1954 i 1971. godine,
- samo 7% naselja (uglavnom gradskih i prigradskih) maksimalni broj stanovnika imalo između 1972 i 1991. godine,

Za sadašnji sustav središnjih naselja naročito je značajno nazadovanje, pa često i izrazito nazadovanje mnogih lokalnih središta, a što na žalost traje i danas. Tako je od ukupno 40 naselja koja su neko vrijeme između 1857. i 1991. godine imala više od 1000 stanovnika, odnosno 86 naselja više od 500 stanovnika, već 1971. godine ostalo samo 22 naselja sa više od 1000 stanovnika i 34 naselja sa više od 500 stanovnika, a 1991. godine tek 17 naselja sa više od 1000 stanovnika i 30 naselja sa više od 500 stanovnika.

Cijeli proces, iako traje već više od 80 godina (a intenzivno više od 40 godina), prostornoplanerski je usmjeravan tek tokom posljednjih dvadesetak godina, a i tada više deklarativno obzirom da su za značajnije intervencije nedostajali i najosnovniji instrumenti.

Dodatni negativni trend se pojavio kao posljedica Domovinskog rata, tokom kojeg su pojedina područja Županije pretrpjela velike ratne štete, a naročito Općine Đulovac, Sirač, Veliki Grđevac i Velika Pisanica, te Gradovi Bjelovar, Grubišno Polje i Daruvar, iz kojih je veći dio stanovništva srpske i crnogorske narodnosti (i iskazani kao Jugoslaveni) iselio izvan Hrvatske. Tako su 24 sela ostala gotovo prazna, 12 poluprazna, a 11 sela je napustilo znatan broj stanovnika, pri čemu je najkritičnija situacija u Općini Đulovac u kojoj je čak 14 naselja (50%) ostalo gotovo prazno. U pojedina takva naselja smješteni su stanovnici susjednih zemalja (Bosne i Hercegovine, Jugoslavije-Vojvodine, Kosova,...).

S demografskog stajališta važna je još jedna posljedica Domovinskog rata (čiji će se utjecaj osjetiti tek kasnije), koji je sasvim sigurno dodatno pogoršao ionako nepovoljni dobni odnos i vitalna obilježja stanovništva pojedinih naselja, a zbog većeg broja poginulih, stradalih i nestalih među mlađem stanovništvom, te izrazito većem udjelu u definitivnom iseljavanju mlađeg i zrelijeg stanovništva.

2.3.3. Mreža naselja

Bjelovarsko-bilogorska županija je danas (kao i veći dio Hrvatska) područje malih naselja i disperzne naseljenosti. Županija je 1991. godine imala 323 naselja od toga 156 naselja do 200 stanovnika ili 48% (Hrvatska 51%), 269 naselja do 500 stanovnika ili 83% (Hrvatska 79%), te 301 naselja do 1000 stanovnika ili 93% (Hrvatska 91%).

BROJ STANOVNIKA NASELJA	BROJ NASELJA	% U UKUPNOM BROJU NASELJA	UKUPNO STANOVNIKA	% U UKUPNOM BROJU STANOVNIKA
001-100	60	18,6%	3774	2,6%
101-200	96	29,7%	14138	9,8%
201-500	113	35,0%	35670	24,8%
501-1000	32	9,9%	20888	14,5%
1001-2000	16	5,0%	20203	14,0%
Ukupno	317	98,1%	94673	65,7%
Hrvatska		96,5%		41,1%
2001-5000	4	1,2%	12695	8,8%
5001-10000	1	0,3%	9748	6,8%
10001-	1	0,3%	26926	18,7%
Ukupno	6	1,9%	49369	34,3%
Hrvatska		3,5%		58,9%
Sveukupno	323	100,0%	144042	100,0%

Disperzna naseljenost otežavajuća je okolnost u uređenju prostora. Ona otežava izgradnju infrastrukture (prometnica, kanalizacije, vodovoda, plinovoda,...) kao i cjelokupnu organizaciju prostora, a jedan je od eksplozivnih čimbenika daljnjih prostornih procesa.

Ali sagledavši prostorni raspored naselja može se uočiti i njihov relativno nepovoljan raspored pa i "praznine" na određenim područjima:

- gotovo nenaseljeni prostori (Papuk, Moslavina, dijelovi Bilogore),
- prostori sa izrazito malim naseljima (Grad Čazma, Općina Kapela te ostali dijelovi Bilogore i pobrđa Papuka i Moslavačke gore),
- prostori bez većih naselja (središnji dio ravnjaka i dolina Česme i Ilove).

U takvim područjima "sustav središnjih naselja" ili "sustav razvojnih žarišta" je možda i najvažnija odrednica kvalitetnog prostornog uređenja, jer on artikulira sve prostore, podprostore i međuprostore, sve infrastrukturne i komunikacijske sustave. Njime se usmjerava i/ili kontrolira prostorna raspodjela stanovništva, potiče razvitak optimalne mreže naselja (dugogodišnjim sustavnim akcijama-usmjeravanjem gospodarskih djelatnosti i urbanotvornih funkcija) te podržava daljnji razvoj ostalih naselja (koja za to imaju nužne pretpostavke).

2.3.4. Sustav središnjih naselja - polazna sistematizacija

Ako analiziramo sadašnju mrežu naselja sa ciljem prepoznavanja pojedinih naselja kao sadašnjih i potencijalnih središnjih naselja-žarišta razvitka (prigradska naselja se ne razmatraju), a temeljem kriterija postavljenih Strategijom prostornog uređenja Republike Hrvatske, možemo konstatirati da je u Županiji od ukupno 323 naselja moguće razlikovati i izdvojiti samo 32 naselja (10%) s uočljivim žarišnim funkcijama.

Obzirom da su kriteriji već Strategijom prilagođeni Hrvatskim uvjetima (zemlja malih naselja), već nakon prve analize možemo reći da su na području Županije ustvari samo 2 prava razvojna središta (Bjelovar-veće regionalno središte i Daruvar-manje regionalno središte), 3 područna središta (Garešnica, Grubišno Polje i Čazma) i osam većih lokalnih središta, a ostala su u stvari manja lokalna središta (iako su sjedišta općina), odnosno prostori potencijalnog okupljanja i forsiranog planskog ulaganja.

Prostorni plan Bjelovarsko – bilogorske županije

POLAZIŠTA

2. Osnovni podaci o stanju u prostoru; 2.3. Naselja

VRSTA RAZVOJNOG SREDISTA	NAZIV NASELJA	BROJ STANOVNIKA	KRITERIJ
VECE REGIONALNO SREDISTE	Bjelovar	26926+12763 st.	>30000 st.
REGIONALNO SREDISTE			15000 - 30000 st.
MANJE REGIONALNO SREDISTE	Daruvar	9748+ 5298 st.	7000 - 15000 st.
PODRUČNO SREDISTE	Garešnica	4308 + 2796 st.	1000 - 7000 st.
- II -	Grubišno Polje	3501 + 1596 st.	1000 - 7000 st.
- II -	Cazma	2785 + 2711 st.	1000 - 7000 st.
VECE LOKALNO SREDISTE	Sirač	1747 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Veliki Grdevac	1525 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Velika Pisanica	1469 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Hercegovac	1447 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Veliko Trojstvo	1295 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Rovišće	1253 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Končanica	1153 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
- II -	Dežanovac	1003 st.	općinsko sjedište > 1000 st.
MANJE LOKALNO SREDISTE	Veliki Zdenci	1323 st.	> 1000 st.
- II -	Garešnički Brestovac	1043 st.	> 1000 st.
- II -	Sandrovac	951 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Ivanska	885 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Velika Trnovitica	808 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Zrinski Topolovac	700 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Severin	673 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Đulovac	646 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Nova Rača	570 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Kapela	508 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Berek	475 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Stefanje	434 st.	općinsko sjedište < 1000 st.
- II -	Daruvarski Brestovac	889 st.	> 500 st.
- II -	Pavlovac	842 st.	> 500 st.
- II -	Narta	814 st.	> 500 st.
- II -	Velika Barna	729 st.	> 500 st.
- II -	Bedenik	723 st.	> 500 st.
- II -	Lasovac	612 st.	> 500 st.
- II -	Palešnik	591 st.	> 500 st.

Sagledavši raspodjelu manjih žarišnih tipova, uočava se relativno nepovoljan raspored na pojedinim područjima (monocentrični razvoj pa i funkcionalne praznine) što je najvećim dijelom rezultat urbane tranzicije, ali jednim dijelom ipak i povjesnih okolnosti (na području Grada Čazme niti jedno naselje osim same Čazme nije nikada imalo više od 1000 stanovnika). Stoga će se iz kategorije ostalih naselja u okviru rješavanja razvoja ruralnih područja (a posebice obzirom na novu strategiju razvoja poljoprivrede i njene utjecaje na ruralna naselja) morati izdvojiti i nekoliko nužnih novih lokalnih središta iz grupe naselja sa 200 do 500 stanovnika.

2.3.5. Funkcija rada i stanovanja

Godine 1991. u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji registrirano je samo 28 "samostalnih" naselja (i 7 prigradskih) koja su imala više od 50 zaposlenih (mještana i dnevnih migranata), od kojih:

- 13 naselja sa 51 do 100 zaposlenih,
- 7 naselja sa 101 do 200 zaposlenih,
- 3 naselja sa 201 do 500 zaposlenih,
- 0 naselja sa 501 do 1000 zaposlenih,
- 1 naselje sa 1001 do 2000 zaposlenih,
- 2 naselja sa 2001 do 5000 zaposlenih
- 1 naselje sa 5001 do 10000 zaposlenih,
- 1 naselje sa više od 10001 zaposlenog.

Obzirom da je u Županiji 323 naselja, može se reći da je funkcija rada (kao jedna od važnijih za određivanje uloge naselja u prostoru) ograničena na veoma mali broj naselja. Pri tome je posebno

Prostorni plan Bjelovarsko-bilogorske županije

POLAŽIŠTA

2. Osnovni podaci o stanju u prostoru; 2.3. Naselja

uočljiv mali broj naselja sa 201 do 500 zaposlenih, te nepostojanje naselja sa 501 do 1000 zaposlenih, a koja bi trebala biti jedan od nosioca sustava razvojnih središta odnosno daljnje urbanizacije prostora i policentričnog razvoja Županije.

Kod većih naselja određena funkcionalna usmjerenost utvrđena je samo u Grubišnom Polju-uprava, ali kod manjih naselja ona je u pravilu veoma izražena (Garešnički Brestovac-industrija, Hercegovac-poljoprivreda, Sirač-građevinarstvo i šumarstvo,...).

Za razumjevanje utjecaja grada u prostoru, a naročito njegovog utjecaja na socioekonomsku preobrazbu okolnog prostora neophodna su saznanja o odnosu između njegove funkcije rada i funkcije stanovanja. One su najčešće u neskladu, a u većini gradova je jača funkcija stanovanja, što nepovoljno djeluje i na grad i na njegovu okolinu. U gradovima Hrvatske dolazi prosječno 2,1 stanovnik na 1 zaposlenog. U gradovima Županije dolazi prosječno 1,8 stanovnika na 1 zaposlenog, s tim da je u Garešnici isti 1,5, a u Bjelovaru i Grubišnom Polju relativno nepovoljnih 2,2 (udio dnevnih migranata "samo" 38,6%).

Kako je stanovanje jedna od najvažnijih funkcija u naselju, najveći "potrošač" prostora i kapitala, logično je da bude i temeljni element prostornog planiranja (s tim da pojam stanovanja treba promatrati kao sustav: stan, usluge, opskrba, komunalna i društvena infrastruktura). Stoga postojeći stambeni fond treba analizirati i promatrati ne samo kao posljedicu, već i kao veoma značajan razvojni resurs (bez obzira ili baš zbog ubrzanog razvoja prometa), o čemu će trebati voditi računa pri lociranju mjesta rada.

Izjednačavanjem mobilnosti radne snage i tehnologije, odnosno usmjeravanjem radno intenzivnih investicija u prostore manjih, urbaniziranih i seoskih naselja upravo bi njihov postojeći stambeni fond mogao biti poticaj za jačanje postojećih i stvaranje (u nekim područjima neophodnih) novih žarišta razvitka u funkciji ostvarivanja željenog policentričnog razvoja Županije.

2.3.6. Procesi

2.3.6.1. Urbanizacija

U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji temeljem četiri nezavisne varijable (broj stanovnika, % poljodjelskog stanovništva, % radnika u mjestu stanovanja, % domaćinstava bez poljodjelskog gospodarstva) izdvojeno je samo pet gradskih naselja i u njima je (prema statističkom popisu) živjelo 47.268 odnosno 33% stanovnika (država 51,3%). Taj podatak govori da je Županija još daleko ispod prosjeka države, a koja je u odnosu na Europu još uvijek slabije urbanizirana zemlja.

BR. ST. NASELJA	GRADSKA NASELJA		JAČE URBANIZIRANA NASELJA		SLABIJE URBANIZIRANA NASELJA		SEOSKA NASELJA		UKUPNO NASELJA	
	NASELJA	STAN.	NASELJA	STAN.	NASELJA	STAN.	NASELJA	STAN.	NASELJA	STAN.
001-100					6	473	54	3301	60	3774
101-200			4	473	10	1589	82	12076	96	14138
201-500			7	2341	24	7708	82	25621	113	35670
501-1000			7	4426	16	10137	9	6325	32	20888
1001-2000			9	11551	6	7183	1	1469	16	20203
2001-5000	3	10594	1	2101					4	12695
5001-10000	1	9748							1	9748
10001-30000	1	26926							1	26926
Ukupno	5	47268	28	20892	62	27090	228	48792	323	144042
% u ukupnom	1,5%	32,8%	8,7%	14,5%	19,2%	18,8%	70,6%	33,9%	100,0%	100,0%
Hrvatska	1,7%	51,3%	28,1%		23,8%		46,4%		100,0%	100,0%

Prijelaznih naselja (koja su doživjela određen stupanj socio-ekonomske i druge preobrazbe, te po svojim obilježjima predstavljaju prijelaz između gradskih i seoskih naselja) je izdvojeno svega 90 i u njima živi 47.088 stanovnika, odnosno 32,5% stanovništva Županije, od čega u jače urbaniziranim samo 14,5 % što je također ispod državnog prosjeka. Pri tome je naročito indikativan podatak da se samo 7 od 32 naselja od 501-1000 stanovnika i 9 od 16 naselja od 1001-2000 stanovnika mogu

okarakterizirati kao jače urbanizirana (što se samo djelomično može opravdati statističkim razlozima - razvijena prehrambena industrija).

Seoskih naselja sa izrazito agrarnim karakterom u Županiji još uvijek ima čak 228 odnosno 70,5% i u njima živi 33,9% stanovništva. Ona nisu doživjela značajnije preobrazbe i u njima će procesi vjerojatno biti najizrazitiji, ali i najrazličitiji. Jedan relativno veliki dio će se tokom vremena jednostavno ugasiti, neka će se urbanizirati, a neka jačati svoj agrarni karakter uz adekvatnu modernizaciju života i rada u njima.

Da je proces urbanizacije u Županiji još uvijek prilično izražen ukazuju i podaci da jedino gradska naselja imaju izrazit i stalan rast, a jače urbanizirana slabiji rast ili stagnaciju, dok se ukupno stanovništvo Županije još uvijek smanjuje, što je karakteristično za države i područja koja se nalaze u industrijskog fazi razvoja. U njima gradovi imaju naglašenu polarizacijsku ulogu, a porast stanovništva gradova je više posljedica preseljavanja selo-grad, a manje prirodnog prirasta. Takav tok urbanizacije i dalje će pojačavati probleme u ruralnim krajevima (depulacija, starenje stanovništva,...), ali i u gradovima (nedostatak radnih mjesta, stanova,...).

Ako proces urbanizacije analiziramo po područjima, možemo ih podijeliti u tri skupine različite po lokaciji i obliku te uzrocima i načinima urbanizacije:

- prigradska urbanizirana područja

Nastaju oko gradskih naselja zahvaljujući zapošljavanju stanovnika u gradu i dnevnim migracijama. Njihova veličina, broj i raspored ovise o funkciji rada u gradu, mogućnostima dnevnog migriranja, zatečenoj mreži naselja, socioekonomskim prilikama u okolici i dr. U Županiji to je pretežit tip urbaniziranih područja (Bjelovarsko, Daruvarsko, Čazmansko, Garešničko, te slabije Grubišno Poljsko).

- međugradska urbanizirana područja

Protežu se duž prometnica između dva ili više centara rada. Njihov razvoj omogućen je dnevnim migracijama zahvaljujući prometnim vezama. Za razliku od većeg dijela središnje Hrvatske u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji nije toliko izražen taj tip, osim uz ceste Bjelovar-Zagreb i Čazma-Ivanić Grad, te slabije Grubišno Polje-Garešnica. Posebno čudi relativno slaba osovina Bjelovar-Daruvar (dva izrazito najjača centra rada Županije).

- samostalna urbanizirana područja

Razvila su se izvan gradskih područja, mahom oko manjih centara rada i čine ih obično nekoliko urbaniziranih naselja. U Županiji to su Siračko, Hercegovačko i Đulovačko, te slabije Novoračansko područje.

Vezano na tipove urbaniziranih područja možemo govoriti i oblicima urbanizacije prostora, odnosno o centrima i osovinama urbanizacije, te analizirati njihov utjecaj na procese u okolnom ruralnom prostoru, a sa ciljem njihovog planiranja i usmjeravanja u poželjnim smjerovima.

Obzirom na gore izneseno može se zaključiti da bi upravo bolje korištenje i jačanje osovina urbanizacije (naročito Bjelovar-Daruvar) i manjih centara rada moglo postati jedan od najvažnijih (i "najjeftinijih") instrumenata usmjeravanja prostornog razvoja (ali jedino uz odgovarajuće planirano uređenje naselja).

2.3.6.2. Razvojna osjetljivost

Pojam razvojne osjetljivosti podrazumjeva stanje i procese, promatrane kao jedan od resursa, koji naselju (ili području) omogućuje određenu sposobnost prilagodbe očekivanim i/ili planiranim promjenama. Temeljem analize suženog reprezentativnog broja pokazatelja (demografski, gospodarski, socio-kulturni,...) isti su identificirani, te razvrstani u šest osnovnih tipova:

- izrazito nazadovanje u razvitku;

Naselja koja imaju izrazito negativne sve pokazatelje. U županiji to su 82 od 323 u pravilu manja naselja (do 200 stanovnika) u ruralnim i prometno izoliranim područjima, velike demografske starosti, duboko u procesu izumiranja, sa velikim udjelom poljoprivrednog stanovništva, izrazito nepovoljne obrazovne strukture, bez radnih mjesta u naselju, minimalno opremljena komunalnom i društvenom infrastrukturom. Proces je praktično nemoguće zaustaviti.

- nazadovanje u razvitku:

Naselja koja imaju izrazito negativne gotovo sve pokazatelje. U Županiji to je 88 od 323 u pravilu manja naselja (do 500 stanovnika) u ruralnim područjima, podalje od glavnih prometnica i većih središta rada, velike demografske starosti duboko u procesu izrazite depopulacije ili izumiranja, sa velikim udjelom poljoprivrednog stanovništva, izrazito nepovoljne obrazovne strukture, praktično bez radnih mjesta u naselju, minimalno opremljena komunalnom i društvenom infrastrukturom. Proces će biti jako teško, ako ne i nemoguće zaustaviti.

- zaostajanje u razvitku:

Prosječan tip naselja u prostoru Županije (103 od 323) sa uglavnom negativnim gotovo svim pokazateljima. To su u pravilu naselja od 200 do 1000 stanovnika u ruralnim područjima, ali ipak bliže (ili na) glavnim prometnicama i većim središtima rada (ili sa određenim manjim brojem radnih mjesta u naselju), sa uznapredovalim procesom depopulacije (ili eventualno sa vrlo slabom regeneracijom), relativno dobro opskrbljena komunalnom infrastrukturom. Mađutim, prema trendovima u njima, bez skorog odlučnog i jasnog zahvata šire zajednice, mnoga od ovih naselja se relativno brzo mogu približiti ili čak prevesti u prethodni tip nazadovanja u razvoju, što bi obzirom na njihov značaj i raspored bilo katastrofalno za prostorno uređenje i razvoj Županije.

- stagnacija procesa:

Prosječan tip naselja u prostoru države, koji ipak ne može biti strateški cilj uređenja prostora, ali s nizom povoljnih pretpostavki za brže, lakše i racionalnije usmjeravanje procesa i odnosa. U Županiji to su (36 od 323) udaljenija prigradska naselja Bjelovara i Daruvara te naselja od 500 do 2000 stanovnika na glavnim prometnicama (Bjelovar-Zagreb i Grubišno Polje-Garešnica) sa većim brojem radnih mjesta u naselju, uglavnom pozitivnim demografskim pokazateljima, relativno dobro opskrbljena komunalnom i društvenom infrastrukturom. Konkretnim mjerama gospodarske i demografske politike većina bi se relativno brzo mogla dovesti u stupanj uravnoteženog razvitka.

- uravnoteženi razvitak:

U tom je tipu relativno mlada, biodinamički postojana, aktivnija, ali i mobilnija populacija sa jasnim međupopisnim i prirodnim rastom stanovništva. U Županiji to su (14 od 323) gradska i prigradska naselja Bjelovara i Daruvara. Naselja u tom tipu su zadovoljavajući okvir kojem trebaju težiti prethodni tipovi (ali i sama ekspanzija), te zajedno biti ključ zadržavanja postojećih pozitivnih procesa.

Prostorni plan Bjelovarsko-bilogorske županije

POLAŽIŠTA

2. Osnovni podaci o stanju u prostoru; 2.3. Naselja

- ekspanzija:

U tom tipu svi pokazatelji su izrazito pozitivni. Mađutim, ovakav tip pridonosi, odnosno gotovo determinira izrazitu urbanu koncentraciju stanovništva i djelatnosti, te intenzivno prazni okolno ruralno područje. U cjelini gledano, ekspanzija ovog tipa, uz sadašnje negativne demografske trendove, nije ono čemu treba težiti. U Županiji se tom tipu približio samo Bjelovar sa prigradskim naseljima, ali je i on u stvari bliži uravnoteženom razvitku.

U Županiji je u toku proces izrazitog nazadovanja i nazadovanja u razvitku u čak 53% naselja, a stagnacije u razvitku uravnoteženog razvitka tek u 19% naselja, s tim da je izrazito negativan i njihov prostorni raspored.

BROJ STANOVNIKA NASELJA	URAVNOTEŽENI RAZVOJ	STAGNACIJA PROCESA	ZAOSTAJANJE U RAZVOJU	NAZADOVANJE U RAZVOJU	IZRAZITO NAZADOVANJE	UKUPNO NASELJA
001-100	1	2	8	16	33	60
101-200	3	2	20	31	40	96
201-500	1	13	53	37	9	113
Ukupno	5	17	81	84	82	269
501-1000	1	10	17	4		32
1001-2000	2	9	5			16
Ukupno	3	19	22	4		48
2001-5000	4					4
5001-10000	1					1
10001-30000	1					1
Ukupno	6					6
Sveukupno	14	36	103	88	82	323

Situacija je znatno povoljnija u skupini naselja naprijed prepoznatih kao sadašnja i potencijalna razvojna središta. Od 32 takva naselja 15 je sa procesom uravnoteženog razvitka i stagnacije, ali ipak čak 17 sa procesom zaostajanja i nazadovanja. Prema tome osnove za formiranje optimalnog sustava središnjih naselja su relativno dobre, ali samo uz pažljivo planiranje i usmjeravanje budućih procesa.

TIP NASELJA (SREDIŠTA)	URAV. RAZVOJ	STAGNAC. U RAZVOJU	ZAOSTAJ. U RAZVOJU	NAZAD. U RAZVOJU	IZRAZ. NAZAD.	UKUPNO NASELJA
Veće regionalno sr.	1					1
Regionalno sr.	1					1
Manje regionalno sr.	3					3
Veće lokalno sr.		8	12			20
Manje lokalno sr.		2	4	2		8
Ukupno	5	10	16	2		33
Prigradska naselja	4	9	8	2		23
Ostala naselja	5	17	79	84	82	267
Sveukupno	14	36	103	88	82	323

2.3.6.3. Demografski procesi - tipovi kretanja stanovništva

Temeljem analize suženog broja reprezentativnih demografskih pokazatelja (dobna struktura, natalitet, mortalitet, migracije,...) identificirana su stanja i procesi demografskih obilježja stanovništva, te razvrstani u pet tipova kretanja stanovništva pojedinih područja i naselja.

BROJ STANOVNIKA NASELJA	REGENERACIJA	VRLO SLABA REGENERACIJA	DEPOPULACIJA	IZRAZITA DEPOPULACIJA	IZUMIRANJE	UKUPNO NASELJA
001-100	4	3	7	2	44	60
101-200	7	4	8	10	67	96
201-500	9	14	23	21	46	113
Ukupno	20	21	38	33	157	269
501-1000	9	3	9	4	7	32
1001-2000	9	1	5	1		16
Ukupno	18	4	14	5	7	48
2001-5000	4					4
5001-10000	1					1
10001-30000	1					1
Ukupno	6					6
Sveukupno	44	25	52	38	164	323

Prostorni plan Bjelovarsko-bilogorske županije POLAZIŠTA

2. Osnovni podaci o stanju u prostoru; 2.3. Naselja

U Županiji je u toku proces izumiranja i izrazite depopulacije u čak 62,5% naselja, depopulacije i vrlo slabe regeneracije u 23,8%, a regeneracije u tek 13,7% naselja, s tim da je izrazito negativan i njihov prostorni raspored.

Analize i alternativne projekcije mogućih demografskih kretanja stanovništva prikazane u poglavlju 2.2. (bez utjecaja migracija) pokazale su da bi se zbog nepovoljne dobne strukture i uz postizanje izuzetno (nerealno) visokih specifičnih stopa fertiliteta u velikoj većini naselja ubrzani pad broja stanovnika zaustavio tek između 2021. i 2036. godine. Obzirom na sadašnji u većini naselja negativan migracijski saldo i nepovoljne ekonomske pokazatelje dobar dio (pogotovo manjih) bi ipak relativno brzo ostao praktično prazan odnosno čisto starački.

Distribucija tipova demografskih kretanja po prostoru, veličinskim skupovima, tipovima razvojnih središta i stupnju urbanizacije naselja veoma je slična distribuciji razvojne osjetljivosti. Manja odstupanja primjetna su kod prigradskih i jače urbaniziranih naselja gdje su demografski pokazatelji nešto povoljniji od razvojnih (što je i bilo za očekivati), te kod skupine naselja sa 201 do 500 stanovnika i naselja prepoznatih kao lokalna razvojna središta gdje su demografski pokazatelji u pravilu lošiji od razvojnih (a što obzirom na inertnost demografskih kretanja veoma zabrinjava).

TIP SREDIŠTA (NASELJA)	REGENER.	VRLO SLABA REGENER.	DEPOPUL.	IZRAZITA DEPOPUL.	IZUMIRANJE	UKUPNO NASELJA
Veće regionalno sr.	1					1
Regionalno sr.	1					1
Manje regionalno sr.	3					3
Veće lokalno sr.	5	1	9	3	2	20
Manje lokalno sr.	1	1	1	2	3	8
Ukupno	11	2	10	5	5	33
Prigradska naselja	14	2	6	0	1	23
Ostala naselja	19	21	36	33	158	267
Sveukupno	44	25	52	38	164	323

Razmatrajući distribuciju tipova demografskih kretanja po centrima rada inidkativni su relativno loši pokazatelji za grupu naselja sa 51 do 100 radnih mjesta u naselju.

RADNIH MJESTA U NASELJU	REGENER.	VRLO SLABA REGENER.	DEPOPUL.	IZRAZITA DEPOPUL.	IZUMIRANJE	UKUPNO NASELJA
51-100	5	2	7	3	3	20
101-200	3		4			7
201-500	3		1			4
501-1000						
1001-2000	1					1
2001-5000	2					2
5001-10000	1					1
10001-30000	1					1
Ukupno	16	2	12	3	3	36
00-50	28	23	40	35	161	287
Sveukupno	44	25	52	38	164	323